

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Кафедра філософії та суспільно-політичних наук

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

з навчальної дисципліни

«ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА»

рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
спеціальність	052 «Політологія»
назва освітньої програми	«Політологія»
статус	обов'язкова

Краматорськ
ДДМА

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ з навчальної дисципліни «Політична культура» підготовки здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти, спеціальності 052 «Політологія», освітня програма «Політологія».

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст навчальної дисципліни «Політична культура», виклад методів, типів і форм звітності самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Політична культура», питання для самоконтролю, основні етапи оволодіння навчальною дисципліною, а також список літератури.

Розробник:

_____ Н. Л. Стешенко, канд. істор. наук, доцент

Погоджено з групою забезпечення освітньої програми:

Керівник групи забезпечення:

_____ О. П. Кваша, канд. політ. наук

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії та соціально-політичних наук, протокол № від _____ р.

В. о. завідувача кафедри:

_____ Є. В. Болотіна, канд. філос. наук, доцент

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою курсу «Політична культура» є формування у здобувачів вищої освіти знань про політичну культуру як історично зумовлену сукупність загальноприйнятих способів політичної взаємодії та правил і норм, що регулюють їх, яка відображає соціальний досвід, традиції та інтереси соціальних суб'єктів у вигляді системи фундаментальних політичних цінностей, установок і моделей поведінки.

Завданнями дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти навичок та вмінь:

- використання теоретичних знань під час аналізу політичної культури, її основних форм та функцій в політичному процесі;

- визначення основних механізмів збереження, відтворення та змін політичної культури суспільства, групи, особистості;

- визначення специфіки та прогнозування змін в політичній культурі громадян України;

- аналіз джерел і наслідків щодо змін політичної культури у перехідних політичних системах.

Методи викладання: лекції, практичні заняття, індивідуальні консультації.

Метою організації самостійної роботи здобувачів є формування у майбутніх політологів навичок самостійного здобуття знань у галузі політики та культурології, сприяння аналізу політичних процесів демократизації сучасного суспільства та виборчих систем у різних країнах і за різних умов; така мета передбачає оволодіння вміннями та навичками формулювати зміст та мету власного дослідження, організувати самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішення питань, оптимізувати пізнавальну і розумову активність, проявляти здатність до творчого та аналітичного мислення. Важливість принципу індивідуального пошуку знань пояснюється його сприянням розвитку допитливості, зацікавленості, орієнтуванням на дослідницьку роботу теоретичного або дослідного рівнів і зближенням самостійної роботи з науковим пошуком. Спираючись на даний принцип, викладач бере активну участь в організації самостійної роботи студентів, співвідносячи її з навчально-освітньою діяльністю в аудиторії.

Зміст самостійної роботи здобувача над темами в межах дисципліни «Політична культура» визначається її навчальною програмою, методичними матеріалами, тематикою для написання контрольних та реферативних робіт. Забезпечується самостійна робота здобувача працями, визначеними як першоджерела для обов'язкового опрацювання, системою навчально-методичних засобів (підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій викладача, практикумом тощо). Методичні матеріали передбачають можливість самоконтролю з боку здобувача, його здатність до опрацювання як наукової, так і публіцистичної літератури.

Самостійна робота здобувача над засвоєнням навчального матеріалу з дисципліни «Політична культура» може проводитися в бібліотеці ДДМА, онлайн: у Національній парламентській бібліотеці, в Центральній науковій бібліотеці імені В. І. Вернадського, а також у віртуальних бібліотеках мережі Інтернет. В останньому випадку опрацювання літератури, як переліченої в основному та додатковому списках рекомендованих джерел, що додається, так і такої, що знаходиться самостійно, потребує особливої уваги відповідно до норм і правил пошуку наукової інформації та методології демаркації наукового та ненаукового (псевдонаукового)

знання. Засвоєння під час здійснення самостійної роботи найважливіших і найскладніших питань зі змісту навчальної дисципліни перевіряється у формі загальної дискусії та обговорень в аудиторії, зокрема під час проведення семінарських занять.

Самостійна робота студентів над темами в межах дисципліни «Політична культура» передбачає:

1. самостійне вивчення частини курсу шляхом конспектування лекцій, написання контрольних робіт, рефератів, повідомлень, виступів на семінарських заняттях;

2. роботу з першоджерелами наукового та публіцистичного характеру, підручниками та періодичною літературою;

3. позааудиторну роботу – участь в обговореннях важливих питань на студентських конференціях, олімпіадах, конкурсах тощо.

Самостійна робота здобувачів контролюється так само, як і навчальний матеріал, що опрацьовується під час навчальних занять.

Метою самостійної роботи здобувачів є:

- забезпечення фундаментальної загальноосвітньої та практичної підготовки студентів;

- засвоєння методів самостійного вивчення навчального матеріалу, навичок пошуку більш глибоких знань;

- підвищення ефективності навчального процесу за допомогою організації позааудиторного навчання відповідно до особистих здібностей кожного здобувача;

- оволодіння культурою розумової праці, вмінням орієнтуватися у потоці наукової інформації, розвиток незалежності мислення, формування власної точки зору на питання, що вивчаються.

Ефективність самоосвіти, яка є одним із основних методів навчання здобувачів, визначається постійністю, послідовністю і наполегливістю в роботі з навчальним матеріалом, здійсненні самоконтролю, систематичністю занять, вмінням поєднати практичні навички з теорією.

Основними формами самостійної роботи є:

- робота з підручниками та посібниками;

- робота з науковою літературою;

- самостійне вивчення окремих тем і питань до семінарських та практичних занять на основі навчальної, монографічної літератури, документів, матеріалів, періодичних видань;

- підготовка реферату;

- підготовка до аудиторної контрольної роботи;

- підготовка до консультації з викладачем;

- підготовка до іспиту.

Робота з літературою.

У списку рекомендованої літератури з кожної теми курсу подано монографії і статті вітчизняних вчених та політологів близького й далекого зарубіжжя. Звичайно, при підготовці не обов'язково обмежуватись цим списком.

Перш ніж розпочинати вивчення монографії чи статті, рекомендується познайомитись з відповідним розділом підручника, щоб мати загальне уявлення про досліджувану проблему. Працюючи з монографією, найбільш цікаві факти, судження й висновки доцільно занотувати, обов'язково посилаючись на автора.

Якщо у науковій літературі Вам зустрілась незрозуміла дефініція, обов'язково треба звернутися до відповідних словників чи довідників.

Окремий етап роботи з книгою – ведення запису прочитаного. Існує кілька форм ведення записів – план (простий і розгорнутий), тези, анотація, резюме, конспект.

План як найбільш коротка форма запису прочитаного, являє собою перелік питань, розглянутих у книзі чи статті. Кожен пункт плану розкриває одну зі сторін обраної теми, а всі його пункти охоплюють її в цілому.

Тези – стислий виклад основних положень тексту у формі твердження чи заперечення. Тези складаються після попереднього ознайомлення з текстом, слугують для збереження інформації в пам'яті і є основою для дискусії.

Анотація – короткий виклад змісту – дає загальне уявлення про книгу, брошуру, статтю. Резюме коротко характеризує висновки, головні підсумки.

Найпоширенішою формою записів є конспект, основу якого складають тези, доповнені міркуваннями й доказами.

Реферат – короткий виклад змісту одного або кількох документів з певної теми. Є інформативний і розширений види рефератів. Інформативний найповніше розкриває зміст документа, містить основні фактичні та теоретичні відомості. У такому рефераті має бути зазначено предмет дослідження, мету роботи; наведено основні результати; викладено дані про метод і умови дослідження; відбито пропозиції автора щодо застосування результатів. Розширений реферат містить відомості про певну кількість опублікованих і неопублікованих, наприклад, архівних, документів з певної теми, які викладено у вигляді зв'язаного тексту. Реферат складається з наступних частин: вступ; розділи; висновки; список літератури.

Іспит є підсумковою формою контролю знань.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

з дисципліни

«ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА»

Модуль 1. Теоретико-методологічні основи аналізу політичної культури

Тема 1. Поняття політичної культури.

1. Дайте характеристику основним дослідницьким підходам, в яких предметом вивчення є політична культура.

2. Розкрийте сутність і значення політико-культурного підходу в політичній науці.

3. Використовуючи довідкову і навчальну літературу, проаналізуйте зміст декількох можливих визначень політичної культури і визначить критерії, які покладено в основу інтерпретації даного феномену.

4. Коли почалися дослідження феномену політичної культури в вітчизняній політичній науці і як він розглядається в працях вітчизняних науковців?

5. Розкрийте основні риси політичної культури.

Теми рефератів:

1. Категорія «політична культура» та її місце в політології.

2. Політична культура як засіб легітимізації і ефективності політичної влади.

3. Обґрунтування і розробка категорії «політична культура» в працях зарубіжних дослідників.

4. Роль вітчизняних науковців в розробці категорії «політична культура».

5. Взаємозв'язок і відмінність категорій «цивілізація» і «культура». Дискусійність наукових підходів.

6. Культура політики і політичної діяльності.

Література (2-4, 6,10, 13)

Тема 2. Структура і функції політичної культури.

1. Розкрийте пізнавальні, морально-оцінні і поведінкові елементи політичної культури.

2. Дайте характеристику політичній культурі як системі орієнтацій, проаналізуйте види орієнтацій.

3. Розкрийте зміст понять: політична традиція, політичний стереотип, політичний символ.

4. Визначте «субстрат» і «змінні компоненти» політичної культури. Відповідь обґрунтуйте.

5. Розкрийте основні функції політичної культури.

Теми рефератів:

1. Політична свідомість і політична поведінка – елементи політичної культури.

2. Політична культура і традиції.

3. Політична культура і релігія.

4. Політична культура і національний характер.

5. Політичні стереотипи і політичні міфи як складові політичної культури.

Література (2-4, 6,10, 13)

Тема 3. Проблема типологізації політичної культури.

1. В чому полягає зміст цивілізаційного і формаційного підходів типологізації політичної культури?

2. Розкрийте сутність патріархальної, підданської і активістської політичної культури. Хто є авторами даної типології?

3. Дайте характеристику громадянської політичної культури за Г.Алмондом і С.Вербою.

4. Що таке «фрагментована» і «інтегрована» політична культура.

5. Порівняйте тоталітарний, авторитарний і демократичний типи політичної культури.

Теми рефератів.

1. Порівняльний аналіз політичних культур: Захід – Схід – Україна.

2. Проблема політичних субкультур в політичній науці.

3. Масова і елітарна політична культура.

4. Політична культура політичної опозиції.

5. Політична культура сучасної молоді.

Література (1,3, 7-10, 13-17)

Тема 4. Політична соціалізація.

1. Розкрийте зміст поняття «політична соціалізація».

2. Дайте характеристику системній, гегемоністській, конфліктній і плюралістичній моделям політичної соціалізації.

3. Визначте основні канали політичної соціалізації, розкрийте їх роль в цьому процесі.

4. Порівняйте, в чому полягає відмінність процесів політичної соціалізації студентів і пенсіонерів.

5. Дайте характеристику основним чинникам політичної соціалізації.

6. Розкрийте сутність політичного виховання і дайте характеристику його основним методам.

Теми рефератів.

1. Політична соціалізація особистості: сутність, чинники, механізми.

2. Політичне виховання і політична освіта як чинники формування політичної культури.

3. Політичне виховання і політична освіта молоді в сучасній Україні.

4. Роль ЗМІ в процесі політичної соціалізації.

5. Особливості політичної соціалізації в різних країнах світу.

Література (1,3, 7-10, 13-17)

Змістовий модуль 2. Цінності і характерні особливості політичної культури країн Заходу і Сходу. Політична культура українського суспільства.

Тема 1. Цінності і доміанти політичної культури суспільств західної цивілізації.

1. Західно-європейська культура. Держава, право, гроші в політичній культурі Заходу.

2. Модернізм і традиція в політичній культурі сучасного західного суспільства.

3. Базові цінності політичної культури Великобританії.

4. Особливості континентально-європейської політичної культури (Німеччина, Південна Європа).

5. Цінності політичної культури США. Американський федералізм.

Теми рефератів:

1. Захід і Західно-Європейська цивілізація.

2. Модель західної політичної культури, її основні ознаки і риси.

3. Західна культура як культура індивідуалізму, її прояв в політичній сфері.

4. Проблема регіоналізму в західній політичній культурі.

5. Особливості електоральної культури в західних суспільствах.

Література (3,5,14-17)

Тема 2. Цінності та особливості політичної культури східних суспільств.

1. Загальна характеристика східних цивілізацій та їх політико-культурних доміант.

2. Індо-буддистська політична культура: зміст і особливості.

3. Конфуціанська політична культура.

4. Політична культура системи арабських країн.

Теми рефератів:

1. Цивілізації і культури Сходу.

2. Поняття політичної культури Сходу, її риси та доміанти.

3. Регіональні політичні культури на Сході.

4. Політична культура і політичне лідерство у східних суспільствах.

5. Порівняльний аналіз західної і східної моделей політичної культури.

Література (3,5,14-17)

Тема 3. Політична культура українського суспільства.

1. Домінанти політичної культури сучасної України.
2. Регіональні особливості в політичній культурі України.

Теми рефератів:

1. Політичні орієнтації і стереотипи в політичній культурі українського суспільства.
2. Особливості політичних субкультур в сучасній Україні.
3. Роль політичної соціалізації у формуванні демократичного типу політичної культури.
4. Політична і правова культура в сучасній Україні.
5. Регіональні особливості політичної культури в Україні.

Література (1-3, 7, 11-14, 17)

Тема 4. Проблеми діалогу і взаємодії політичних культур в сучасних умовах.

1. Політичні культури в сучасному світі. Проблеми діалогу сучасних культур і цивілізацій.
2. Поняття та види толерантності. Політична толерантність та її значення в діалозі цивілізацій та культур.

Теми рефератів:

1. Цивілізації та світові системи. Основні принципи міжсвітового підходу.
2. Проблеми глобалізації, демократії та розвитку націй.
3. Проблема пошуку діючих моделей і принципів багатополюсного і полікультурного світу.

Література (1-3, 7, 11-14, 19)

ОСНОВНІ ЕТАПИ ОВОЛОДІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДИСЦИПЛІНОЮ

ЛЕКЦІЯ

Дає наукові основи знань, знайомить з важливими теоретичними та фактичними матеріалами, виділяє головні проблеми та питання щодо тематичного змісту курсу.

СЕМІНАР

Розширює, поглиблює, закріплює знання. Дає навички самостійної наукової роботи. Активізує мислення, формує ораторські навички. Сприяє перетворенню знань у переконання.

КОНСУЛЬТАЦІЯ

Допомагає з'ясувати незрозумілі питання, міцно засвоїти найбільш складні теоретичні положення, якомога краще підготуватися до занять та заліку.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Підвищує загальноосвітній та культурний рівень особистості. Формує навички роботи з науковими джерелами. Розвиває творче мислення. Сприяє плідному вивченню навчальної дисципліни.

НАУКОВИЙ ГУРТОК

Формує навички науково-дослідної роботи. Поглиблює знання та вчить використовувати їх у практичній діяльності. Пробуджує інтерес до вивчення та збереження духовних цінностей національної культури.

ЕКСКУРСІЯ

Створює наочне уявлення про конкретні історико-культурні та духовні цінності, діяльність видатних діячів у сфері релігії та культури. Сприяє встановленню зв'язку між теоретичними знаннями та життям.

ЕКЗАМЕН

Контролює рівень знань студента. Стимулює навчальний процес. Сприяє повторенню, уточненню та закріпленню знань. Розвиває уміння правильно формулювати думки та грамотно їх висловлювати.

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ

Варіант 1.

1. Зазначте основні блоки елементів, що визначають структуру політичної культури:

- а) культура політичної свідомості;
- б) культура міждержавних відносин;
- в) культура електоральної поведінки;
- г) культура політичної поведінки;
- д) культура функціонування політичних інститутів.

2. Які типи політичних культур виділили Г.Алмонд і С.Верба в книзі «Громадянська культура» (1963 р.)?

- а) патріархальний (традиційний);
- б) теократичний;
- в) підданський;
- г) активістський;
- д) правильно все вищезазначене.

3. Такі типи політичних культур, як: індивідуалістична, елітарна, масова, виділяють за критерієм:

- а) типу політичного режиму;
- б) рівня політичних цінностей;
- в) характеру політичних цінностей;
- г) комунікації.

4. Такі типи політичних культур, як демократична, авторитарна, тоталітарна, виділяють за критерієм:

- а) історичного походження;
- б) орієнтації суспільства на базові цінності;
- в) типу політичного режиму;
- г) ступеня взаємодії з іншими політичними системами.

5. Сукупність деяких особливостей політичної культури, що відрізняються від основних типів, характерних для певного суспільства, у політології має назву:

- а) антикультура;
- б) контркультура;
- в) надкультура;
- г) субкультура.

6. Якщо відбувається процес засвоєння людьми із покоління в покоління позитивних надбань політичної культури суспільства, примноження сукупного політичного досвіду, то це означає, що політична культура виконую функції:

- а) мотиваційну;
- б) інтегративну;
- в) прогностичну;
- г) захисну;
- д) комунікативну.

Варіант 2.

1. Якщо носії певної політичної культури здатні дотримуватися стандартів цивілізаційної політичної поведінки, не допускати анархії, маніпулювання їх свідомістю, то це означає, що політична культура виконує функцію:

- а) пізнавальну;
- б) соціалізаторську;
- в) прогностичну;
- г) виховну;
- д) захисну.

2. Які типи політичних культур виділили Г.Алмонд і С.Верба в книзі «Громадянська культура» (1963 р.)?

- а) патріархальний (традиційний);
- б) теократичний;
- в) підданський;
- г) активістський;
- д) правильно все вищезазначене.

3. Якщо відбувається процес формування в людини умінь орієнтуватися в політичному житті, усвідомлення конкретних інтересів і прагнень, засвоєння загальноновизнаних норм, то це означає, що політична культура виконує функції:

- а) соціалізаторську;
- б) ціннісну;
- в) дезінтегративну;
- г) прогностичну;
- д) захисну.

4. Політична соціалізація є:

- а) частиною поняття «політична культура»;
- б) антиподом поняття «політична культура»;
- в) синонімом поняття «політична культура»;
- г) процесом засвоєння політичної культури.

5. Характерними рисами політичної соціалізації є, зокрема, те, що вона:

- а) триває упродовж усього свідомого життя індивіда;
- б) проходить кілька стадій;
- в) не має ефекту «зворотної дії»;
- г) буває прямою і опосередкованою;
- д) правильно все вищезазначене.

6. Зазначте риси, що характеризують такий тип політичних особистостей як «компетентні спостерігачі»:

- а) особисто активно прагнуть влади;
- б) добре розуміються на політиці;
- в) незначною мірою цікавляться політикою;
- г) як правило, скептично ставляться до діючої влади;
- д) як правило, не прагнуть до активної участі в політиці.

Список літератури

Основна література

1. Колісніченко Р. М. Глобалістична свідомість людства: політологічний аналіз: монографія. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 422 с.
2. Копилов В. О. Політична теорія і політична практика : основні поняття : навч. посіб. / В. О. Копилов, І. І. Ковальова, Л. А. Лобанова, О. М. Мостіпан, О. В. Раздіна; Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т». Харків, 2015. 195 с.
3. Макаренко Б. Г. Культура й політична участь особистості. Духовна культура як чинник гуманізації політичної участі людини у трансформаційному суспільстві : монографія / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2016. 334 с.
4. Макаренко Б. Г. Культура й політична участь особистості. Духовна культура як чинник гуманізації політичної участі людини у трансформаційному суспільстві : монографія / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2016. 334 с.
5. Муляр В.І. Політологія : навч. посіб. / Житомир. держ. технол. ун-т. 4-те вид., перероб. і допов. Житомир : ЖДТУ, 2014. 335 с.
6. Остапенко М. А. Політична культура суспільства: навч. посіб. – К. : МАУП, 2008. 96 с.
7. Правова і політична культура українського соціуму за умови модернізації політико-правового життя : монографія / О. О. Безрук та ін. ; за ред. проф. М. П. Требіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. 558 с.
8. Рудакевич О. М. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : монографія / Терноп. нац. екон. ун-т. Т. : ТНЕУ, 2013. 350 с.
9. Український парламентаризм і політична культура суспільства : міждисциплінар. дослідж. / Нац. акад. наук України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича ; відп. ред. М. Литвин. Київ : ІУ, 2012. 296 с.

Додаткова:

10. Береза В. О. Політична соціалізація особистості в умовах політико-культурної трансформації українського суспільства: сутність, проблеми, тенденції розвитку : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 34 с.
11. Воловик В. І. Політична філософія : навч. посіб. для студ. ВНЗ / ДВНЗ «Запоріж. нац. ун-т», МОНМС України. Запоріжжя : Просвіта, 2012. 183 с.
12. Гураль Л. І. Ціннісні орієнтири у текстах опозиційних політиків ХХ століття. Прикарпат. вісн. НТШ. Сер. Думка. 2018. № 5. С. 251–264.
13. Очеретяний А. До питання про предмет політології. Вища шк. 2013. № 7. С. 59–69.
14. Політологія : навч. посіб. / Т. В. Гончарук-Чолач та ін. ; Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 219 с.
15. Політологія : навч.-метод. посіб. / Л. М. Мельник, І. А. Дужа. Біла Церква : б. в., 2019. 425 с.

16. Політологія : підручник / І. А. Мельничук, О. Г. Суліменко, Т. І. Михайлова ; Житомир. нац. агрокол. ун-т, Каф. сусп. наук. Житомир : Рута, 2019. 109 с.
17. Політологія : підручник / М. П. Требін та ін. ; за ред. проф. М. П. Требіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2018. 460 с.
18. Сучасна політична нація: духовно-моральні, культурно-етичні та соціально-економічні засади розвитку. XIV науково-практична конференція / ВНЗ «Нац. акад. упр.», Центр перспект. соц. дослідж., Суспіл.-наук. проект «Духов. цінності укр. сусп-ва у світлі співпраці суспільствознавства і богослов'я» ; редкол.: Чугаєнко Ю. О. та ін. ; упоряд. Привалко Т. В. Київ : НАУ, 2014. 331 с.
19. Траверсе Т. М. Політична психологія : підручник. К. : Київ. ун-т, 2017. 318 с.

Електронні ресурси

<http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-45.html%20%20>
http://www.djerelo.com/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=12&id=123&Itemid=251
<http://www.niss.gov.ua>
http://www.znannia.com.ua/index.php?page=shop.browse&category_id=13&option=com_virtuemart&Itemid=1
www.mon.gov.ua
www.nas.gov.ua
www.nbu.gov.ua
www.uinter.kiev.ua
www.vak.org.ua